

ΣτΕ 2770 (Ολομ.) Πρακτική άσκηση δικηγόρων πτυχιούχος Μ. Βρετανίας

Προεδρεύων : Μιχ. Βορντάκης. Εισηγητής, Συμβούλος, Ι. Γράβαρης

Η Απόφαση

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 3 Απριλίου 2009, με την εξής σύνθεση: Μ. Βροντάκης,

Για να δικάσει την από 12 Οκτωβρίου 2004 αίτηση:

κατά του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία "ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΘΗΝΩΝ",

Η πιο πάνω αίτηση εισάγεται στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, κατόπιν της από 5 Δεκεμβρίου 2006 πράξης του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, λόγω σπουδαιότητας της, σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 2 εδάφ. α του Π.Δ. 18/1989.

Με την αίτηση αυτή η αιτούσα επιδιώκει να ακυρωθεί η υπ` αριθμ. 269/193/26-7-2004 απόφαση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών.

Η εκδίκαση άρχισε με την ανάγνωση της εκθέσεως του Εισηγητή, Συμβούλου Ι. Γράβαρη.

1.

3. Επειδή, η αίτηση αυτή, με την από 5.12.2006 πράξη του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, έχει εισαχθεί στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου λόγω μείζονος σπουδαιότητας. 4. Επειδή, η αιτούσα, επικαλούμενη τίτλους σπουδών βρετανικών πανεπιστημίων, καθώς και την εγγραφή της ως ασκούμενης σε βρετανικό δικηγορικό σύλλογο (βλ. αναλυτικά κατωτέρω σκ. 16), ζήτησε να εγγραφεί στα μητρώα ασκούμενων δικηγόρων του καθ` ου Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών. Η σχετική, από 17.3.2004, αίτηση κατετέθη στον εν λόγω σύλλογο την 18.3.2004, υπ` αριθμό πρωτοκόλλου 2408. Στις 26.7. του ίδιου έτους εκδόθηκε πράξη, υπ` αριθ. 269/193/26.7.2004, υπογραφομένη από τον πρόεδρο και τον γενικό γραμματέα του συλλόγου αυτού και απευθυνόμενη στην αιτούσα, στην οποία αναφέρονται τα εξής: «Σε απάντηση της υπ` αριθ. πρωτ. 2408/18.3.2004 αίτησής σας, περί εγγραφής σας στα Μητρώα Ασκούμενων ΔΣΑ, σας αναφέρουμε ότι δεν πληροίτε τις προϋποθέσεις εγγραφής σας κατ` άρθρο 3 παρ. 3 Ν.Δ. 3026/1954 (μη κατοχή πτυχίου νομικού τμήματος της Νομικής σχολής Ελληνικού ή αλλοδαπού αναγνωρισμένου ομοταγούς Πανεπιστημίου)». Της πράξεως αυτής, καθώς και «κάθε άλλης συναφούς πράξεως και παραλείψεως», ζητείται ήδη η ακύρωση με την κρινόμενη αίτηση. 5. Επειδή, κατά τα άρθρα 194, 201 και 235 του Κώδικα περί Δικηγόρων (ν.δ. 3026/1954), όργανο αρμόδιο ν` αποφανθεί επί αιτήματος εγγραφής στο βιβλίο ασκούμενων δικηγορικού συλλόγου, κατά το άρθρο 4 του ίδιου Κώδικα, είναι το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου. Ελλείψει δε ειδικής σχετικής προθεσμίας, το εν λόγω αίτημα θεωρείται ότι έχει σιωπηρώς απορριφθεί εφόσον παρέλθει τρίμηνο από την υποβολή του (άρθρο 45 παρ. 4 του π.δ. 18/1989).

6. Επειδή, με τα δεδομένα αυτά, η ένδικη, κατά τα προεκτεθέντα, αίτηση της αιτούσας περί εγγραφής της ως ασκούμενης στον καθ` ου δικηγορικό σύλλογο πρέπει να θεωρηθεί ότι απορρίφθηκε σιωπηρώς από το αρμόδιο διοικητικό συμβούλιο με την άπρακτη παρέλευση τριμήνου από την υποβολή της. Η δε επακολουθήσασα, κατά τ` ανωτέρω, πράξη του προέδρου και του γενικού γραμματέα του συλλόγου, οργάνων που μετέχουν, κατ` αρχήν, των συνεδριάσεων του διοικητικού συμβουλίου και φροντίζουν κατά το νόμο για την τήρηση σχετικών πρακτικών (άρθρο 236 ανωτ. Κώδικα), έχει την έννοια της γνωστοποίησης στην αιτούσα του λόγου της πιο πάνω απόρριψης, συνιστώντας, υπό τις συνθήκες αυτές, την αιτιολογία της. Αν και κατά τη γνώμη των Συμβούλων Ν. Σακελλαρίου, Θ. Παπαεαγγέλου, Μ. Καραμανώφ, Ι. Μαντζουράνη, Α. Χριστοφορίδου, Κ. Ευστρατίου, Β. Γρατσιά, Σ. Παραμυθιώτη και Β. Καλαντζή, η πράξη του προέδρου και του γενικού γραμματέα του καθ` ου, ως μεταγενέστερη της συντελέσεως, κατά τα προεκτεθέντα, της σιωπηρής

απόρριψης, δεν μπορεί, πάντως, ν' αποτελέσει την αιτιολογία της, και, συνεπώς, συντρέχει, υπό τα δεδομένα αυτά, περίπτωση αναπαιολόγητης απόρριψης του επίδικου αιτήματος.

7. Επειδή, η σιωπηρή, κατά τ' ανωτέρω, απόρριψη του αιτήματος της αιτούσας από το Διοικητικό Συμβούλιο του καθ' ου Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, αποτελεί τη μόνη εκτελεστή εν προκειμένω πράξη, η οποία και παραδεκτώς, από την άποψη αυτή, συμπροσβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση, καθ' ερμηνεία του δικογράφου της. Ως εκ τούτου, άλλωστε, νομιμοποιείται εν προκειμένω παθητικώς ο πιο πάνω δικηγορικός σύλλογος, όχι όμως και ο Υπουργός Δικαιοσύνης, κατά του οποίου στρέφεται επίσης, απαραδέκτως κατά τούτο, η κρινόμενη αίτηση. Κατά τα λοιπά, η τελευταία ασκείται παραδεκτώς.

8. Επειδή, υπέρ του κύρους της προσβαλλόμενης πράξης παρεμβαίνει ο Δικηγορικός Σύλλογος Ιωαννίνων, ισχυριζόμενος ότι όχι μόνον η πράξη αυτή δεν είναι αντίθετη στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, όπως υποστηρίζεται με την κρινόμενη αίτηση, αλλ' ότι, αντιθέτως, η αναγνώριση αλλοδαπών τίτλων σπουδών, όπως εκείνων της αιτούσας, ως προσόντων για την εγγραφή ασκουμένου δικηγόρου στον καθ' ου, θα παραβίαζε, μεταξύ άλλων, τις περί ισότητας και παιδείας διατάξεις του Συντάγματος και θα υποβάθμιζε την ποιότητα των παρεχομένων νομικών υπηρεσιών. Η εν λόγω παρέμβαση ασκείται παραδεκτώς. Ειδικότερα, υπό τα ανωτέρω δεδομένα, το έννομο συμφέρον του παρεμβαίνοντος σχετικά με πράξη, όπως εν προκειμένω, άλλου δικηγορικού συλλόγου, θεμελιώνεται, όπως βασιμώς ισχυρίζεται, τόσο στην κατά το άρθρο 6 παρ. 5 του Κώδικα περί Δικηγόρων δυνατότητα μετεγγραφής ασκουμένου από ένα δικηγορικό σύλλογο σε άλλον, όσο και στην κατά το άρθρο 199 (περ. δ) του ίδιου Κώδικα μέριμνα των δικηγορικών συλλόγων «περί παντός ζητήματος ενδιαφέροντος το Δικηγορικόν Σώμα ή τα μέλη του Συλλόγου [...] ως επαγγελματικήν τάξιν [...]».

9. Επειδή, η παρέμβαση που ασκήθηκε υπέρ της αιτούσας, κατά το άρθρο 1 του ν. 2479/1997, από τον, δεν είναι εξεταστέα, αφού ο εν λόγω παρεμβαίνων παραιτήθηκε από το δικόγραφο της παρεμβάσεως του με σχετική από 2.4.2009 δήλωση του προς το Δικαστήριο (αριθ. πρωτ. ΣΤΕ Π 3038/2.4.2009).

10. Επειδή, στη Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως το κείμενο της ενοποιήθηκε με την κυρωθείσα με το ν. 2691/1999 (Α' 47) Συνθήκη του Άμστερνταμ, ορίζεται, στο άρθρο 39 παρ. 1 ότι «εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός της Κοινότητας», στο άρθρο 40 παρ. 1 ότι « το Συμβούλιο [...] λαμβάνει, με οδηγίες ή κανονισμούς, τα αναγκαία μέτρα για να πραγματοποιηθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, όπως ορίζεται στο άρθρο 39 [...]», στο άρθρο 43 ότι «οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται [...]» και ότι «Η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων [...]», στο δε άρθρο 47 παράγραφος 1 ότι «για να διευκολύνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων, το Συμβούλιο [...] εκδίδει οδηγίες για την αμοιβαία αναγνώριση των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων». Περαιτέρω, στα άρθρα 149 και 150 της Συνθήκης ορίζονται τα εξής: «Άρθρο 149 1. Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία. 2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο: - [...] - να ευνοεί την κινητικότητα φοιτητών και εκπαιδευτικών, μεταξύ άλλων και μέσω της ακαδημαϊκής αναγνώρισης διπλωμάτων και περιόδων σπουδών - [...] Άρθρο 150 1. Η Κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, η οποία στηρίζει και συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης. 2. Η δράση της Κοινότητας έχει ως στόχο: - [...] - να

διευκολύνει την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και την ενίσχυση της κινητικότητας των εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων και ιδίως των νέων. [...]».

11. Επειδή, με τις ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 39 και 43 της Συνθήκης κατοχυρώνονται, αντιστοίχως, ως θεμελιώδεις κοινοτικές ελευθερίες (βλ. και άρθρα 2 και 3 περ. γ), η ελευθερία κυκλοφορίας των εργαζομένων και το δικαίωμα εγκαταστάσεως, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις ελευθερίες αναλήψεως και ασκήσεως μη μισθωτών δραστηριοτήτων. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, με τις διατάξεις αυτές, οι οποίες είναι δεκτικές αμέσου επικλήσεως από ιδιώτες ενόπιον των εθνικών αρχών, καταλαμβάνουν δε και τους δικηγόρους (βλ., μεταξύ άλλων, ΔΕΚ 21.6.1974, C-2/74, Reyners, 28.4.1977, C- 71/76, Thieffry, 12.7.1984, C-107/83, ΚΙορρ), παρέχεται η δυνατότητα της απρόσκοπτης, κατ' αρχήν, επαγγελματικής δραστηριοποίησης των κοινοτικών υπηκόων σε ολόκληρη την Κοινότητα, με συνέπεια να αποκλείονται εθνικά μέτρα που, χωρίς επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, θα καθιστούσαν την άσκηση των σχετικών δραστηριοτήτων σε ορισμένο κράτος μέλος λιγότερο ελκυστική για τους λοιπούς κοινοτικούς υπηκόους έναντι των υπηκόων του κράτους αυτού. (βλ., μεταξύ άλλων, ΔΕΚ13.3.1993, C-19/92, Kraus, σκ. 32, 30.11.1995, C-55/94, Gebhard, σκ. 37, 14.10.2004, C-299/02, Επιτροπή κατά Βασιλείου των Κάτω Χωρών, σκ. 15 και 17, 17.3.2005, C-109/04, Kranemann, 21.4.2005, C- 140/03, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας.). Εξ άλλου, προκειμένου περί «νομικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος», επαγγέλματος δηλαδή για την πρόσβαση στο οποίο απαιτείται, κατά τη νομοθεσία ορισμένου κράτους μέλους (εφεξής κράτους υποδοχής), η ύπαρξη προσόντων πιστοποιούμενων με την κατοχή συγκεκριμένων τίτλων, από τις παρατεθείσες στην προηγούμενη σκέψη διατάξεις, όπως έχουν επίσης ερμηνευθεί με σειρά αποφάσεων του ΔΕΚ, συνάγονται τα εξής: Όταν οι αρχές του εν λόγω κράτους εξετάζουν αίτηση κοινοτικού υπηκόου (ακόμα και υπηκόου του ίδιου του κράτους αυτού) για τη χορήγηση αδείας ασκήσεως τέτοιου ως άνω επαγγέλματος, οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψη τα διπλώματα, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που έχει αποκτήσει ο ενδιαφερόμενος σε άλλο κράτος μέλος (κράτος προέλευσης), τα οποία συνιστούν νόμιμη προϋπόθεση για την άσκηση του ίδιου επαγγέλματος στο κράτος εκείνο. (βλ., μεταξύ άλλων, ΔΕΚ 15.10.1987, C-222/86, Umectef/Heylens, 7.5.1991, C-340/89, Βλασσοπούλου, σκ. 15 - 16, 8.7.1999, C-234/97, Fernandez de Bobadilla, σκ. 30-31, καθώς και ανωτ. απόφ. Kraus, σκ. 15 - 16). Η υποχρέωση αυτή, όπως το περιεχόμενο της αναλύεται στη συνέχεια, απορρέει ευθέως από τις ανωτέρω περί των κοινοτικών ελευθεριών διατάξεις της Συνθήκης, και είναι ανεξάρτητη από την έκδοση των οδηγιών που προβλέπονται, κατά τα προεκτεθέντα, στις διατάξεις αυτές για να διευκολύνουν περαιτέρω την άσκηση των εν λόγω ελευθεριών. (ΔΕΚ ανωτ. αποφάσεις Βλασσοπούλου, σκ. 14, Fernandez de Bobadilla, σκ. 28, κατωτ, απόφ. Morgenbesser, σκ. 58 κ.ά. - Τέτοιες ως άνω οδηγίες αποτελούσαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, μεταξύ άλλων, η οδηγία 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου, «σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών», ΕΕ L 19, όπως συμπληρώθηκε με την 92/51/ όμοια, ΕΕ L 209, καθώς και η οδηγία 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Φεβρουαρίου 1998 «για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος», ΕΕ L. 77). Η ανωτέρω, άλλωστε, υποχρέωση του κράτους υποδοχής να λαμβάνει υπ' όψη τους «κοινοτικούς» τίτλους ούτε αυτόματη αναγνώριση τους συνιστά ούτε περιορισμό της αποκλειστικής, κατά τη Συνθήκη, αρμοδιότητας των κρατών μελών να καθορίζουν τα ίδια τη μορφή, το περιεχόμενο και το επίπεδο της οικείας εκπαίδευσης (ανωτ. άρθρα 149 - 150), ελλείψει δε σχετικής εναρμόνισης, και τα επιθυμητά για το συγκεκριμένο επάγγελμα προσόντα. (βλ., μεταξύ άλλων, ανωτ. αποφάσεις Umectef/Heylens, σκ. 10 κ.επ., Βλασσοπούλου, σκ. 9, καθώς και ΔΕΚ 10.12.2009, C-345/08, Krzysztof Pesla, σκ.34). Ο λόγος, πράγματι, για τον οποίο επιβάλλεται η υποχρέωση αυτή δεν είναι η εγγενής, από ακαδημαϊκή άποψη, αξία των πιο πάνω

τίτλων αλλά το γεγονός ότι επιτρέπουν στο κράτος προέλευσης την πρόσβαση στο οικείο επάγγελμα. (Πρβλ. ΔΕΚ., 19.1.2006, C-330/03, Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos, σκ. 19 και 23, καθώς και 23.10.2008, C- 274/05, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας, σκ.29-31). Γι αυτό και δεν επιτρέπεται, στην περίπτωση αυτή, να μη λαμβάνονται υπ' όψη εξαιτίας και μόνον διαφορών ως προς την αντίστοιχη εκπαίδευση των κρατών προέλευσης και υποδοχής. (Βλ. ιδίως κατωτ. απόφ. Morgenbesser). Κατά συνέπεια, εκείνο στο οποίο υποχρεούνται οι αρμόδιες αρχές του κράτους υποδοχής είναι να προβαίνουν εν πάση περιπτώσει σε συγκριτική εξέταση των ικανοτήτων που πιστοποιούνται με τους τίτλους αυτούς και των γνώσεων και προσόντων που απαιτούνται για το συγκεκριμένο επάγγελμα από τις εθνικές διατάξεις. Και αν μεν η συγκριτική αυτή εξέταση οδηγεί στη διαπίστωση ότι οι γνώσεις και τα προσόντα που πιστοποιούνται με τους τίτλους του κράτους προέλευσης αντιστοιχούν στις προϋποθέσεις που απαιτούν οι εθνικές διατάξεις του, το κράτος υποδοχής υποχρεούται να δεχθεί ότι οι εν λόγω τίτλοι πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές. Αν, αντιθέτως, προκύπτει από τη σύγκριση μερική μόνον αντιστοιχία, δικαιούται να απαιτήσει από τον ενδιαφερόμενο να αποδείξει ότι έχει αποκτήσει με άλλο τρόπο (όπως με γνώσεις που αποκτήθηκαν στο κράτος υποδοχής, πρακτική εξάσκηση και συνακόλουθη επαγγελματική πείρα κλπ) τις γνώσεις και τα προσόντα που του έλειπαν. Εξ άλλου, όταν το κράτος υποδοχής δεν έχει θεσπίσει, σε εθνικό επίπεδο, γενική διαδικασία αναγνώρισεως της επαγγελματικής ισοτιμίας ή η διαδικασία αυτή δεν είναι σύμφωνη προς τις ως άνω επιταγές του κοινοτικού δικαίου, τότε το όργανο του κράτους υποδοχής στο οποίο έχει ανατεθεί από την εθνική νομοθεσία η αρμοδιότητα να ελέγχει την συνδρομή των προϋποθέσεων προσβάσεως στο συγκεκριμένο επάγγελμα οφείλει να εξετάσει αν το δίπλωμα που απέκτησε ο ενδιαφερόμενος σε άλλο κράτος μέλος, μαζί με τα λοιπά προσόντα που έχει τυχόν αποκτήσει, κατά τ' ανωτέρω, (πείρα κ.λπ), πρέπει να θεωρηθούν ισότιμα του τίτλου που απαιτείται από την εθνική νομοθεσία για την πρόσβαση στο εν λόγω επάγγελμα. (Για όλα τα ανωτέρω, βλ. και πάλι, μεταξύ άλλων, τις ως άνω αποφάσεις Βλασσοπούλου, σκ. 16 κ.επ., Fernandez de Bobadilla, σκ. 31 κ.επ. Πρβλ. επίσης την ανωτ. Colegio de Ingenieros [...], σκ. 19 κ.επ.).

12. Επειδή, ειδικότερα, προκειμένου περί της πρακτικής ασκήσεως που προβλέπεται σε νομοθεσίες κρατών μελών ως προϋπόθεση για την πρόσβαση στο επάγγελμα- του δικηγόρου, από τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, όπως έχουν, στην περίπτωση αυτή, εφαρμοσθεί από το ΔΕΚ, απορρέουν τα ακόλουθα: α) Η εν λόγω πρακτική άσκηση, προπαρασκευαστική της εισόδου στο επάγγελμα του δικηγόρου, δεν συνιστά, ως εκ τούτου, ούτε «δικηγορικό επάγγελμα» ούτε αυτοτελές «νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα», κατά την έννοια, αντιστοίχως, των ανωτέρω οδηγιών 98/5 και 89/48. Συνεπώς, οι εν λόγω οδηγίες δεν εφαρμόζονται στην περίπτωση αυτή. (ΔΕΚ, 13.11.2003, C-313/01, Christine Morgenbesser, σκ. 45 - 54, καθώς και ανωτ. απόφ Pesla, σκ. 22-24). β) Η σχετική περίοδος, ωστόσο (της πρακτικής δικηγορικής άσκησης), καθώς αποτελεί αναγκαία προπαρασκευή για την είσοδο στο επάγγελμα του δικηγόρου, πάντως δε, εφ' όσον ενέχει την ανάληψη από τον ασκούμενο δραστηριοτήτων που, κανονικά, αμείβονται (ανεξάρτητα από το ύψος της αμοιβής, είτε από τον πελάτη είτε από το δικηγορικό γραφείο όπου γίνεται η άσκηση), συνιστά δραστηριότητα υπαγόμενη στις ως άνω περί ελευθεριών διατάξεις του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου (άρθρο 39 ή 43 της Συνθήκης, ανάλογα με τις ειδικότερες συνθήκες απασχόλησης). (Βλ.ανωτ. αποφάσεις Pesla, σκ. 25-27, Morgenbesser, σκ. 60-61. Πρβλ. επίσης ανωτ. απόφαση Krannemann, σκ. 12-18, καθώς και ΔΕΚ, 3.7.1986, C-66/85, Deborah Lawrie - Blum, σκ. 16-22). Κατ' εφαρμογή, επομένως, των εν λόγω διατάξεων, όταν κοινοτικός υπήκοος ζητεί να του επιτραπεί να διανύσει σε ορισμένο κράτος μέλος την περίοδο πρακτικής ασκήσεως που προβλέπεται στο κράτος αυτό ως προϋπόθεση για την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου, και επικαλείται προς τούτο τίτλους που έχει αποκτήσει σε άλλο κράτος μέλος και οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο κράτος εκείνο για την πρόσβαση σε αντίστοιχη πρακτική άσκηση, η αρμόδια αρχή του κράτους υποδοχής, οφείλει, κατά τα εκτεθέντα στην προηγούμενη σκέψη, να λάβει υπ' όψη τους εν λόγω τίτλους και, συνεκτιμώντας τους στο

πλαίσιο συνολικής αξιολόγησης της εκπαίδευσης και των εν γένει προσόντων του αιτούντος, να εξακριβώσει εάν και κατά πόσον οι γνώσεις που πιστοποιούνται με τους τίτλους αυτούς και τα κτηθέντα στο κράτος προελεύσεως προσόντα ή επαγγελματική πείρα, καθώς και η πείρα που έχει ενδεχομένως αποκτήσει ο αιτών στο κράτος υποδοχής, πληρούν, μερικώς έστω, τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται στο τελευταίο αυτό κράτος για την πρόσβαση στην επιδιωκόμενη άσκηση. Ειδικότερα, κατά την εν λόγω αξιολόγηση, το κράτος υποδοχής μπορεί να προβαίνει σε συγκριτική εξέταση των απαιτούμενων από το ίδιο διπλωμάτων με εκείνα του κράτους προελεύσεως, λαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, υπ' όψη τις αντίστοιχες διαφορές των εθνικών εννόμων τάξεων. Και αν από τη συγκριτική αυτή εξέταση καταλήγει στη διαπίστωση ότι οι γνώσεις και τα προσόντα που πιστοποιούνται με το δίπλωμα του κράτους προελεύσεως αντιστοιχούν με τα απαιτούμενα από τις δικές του διατάξεις, υποχρεούται να δεχθεί ότι το δίπλωμα αυτό πληροί τις σχετικές προϋποθέσεις. Αν πάλι, από τη σύγκριση προκύπτει μερική μόνον αντιστοιχία, δικαιούται να απαιτήσει από τον υποψήφιο να αποδείξει, κατά τ' ανωτέρω, ότι έχει αποκτήσει τις γνώσεις και τα προσόντα που του έλειπαν. Δεν μπορεί όμως να αρνηθεί την ικανοποίηση του σχετικού αιτήματος με μόνη την αιτιολογία ότι πτυχίο νομικής που αποκτήθηκε από τον αιτούντα στο κράτος προελεύσεως δεν έχει «επικυρωθεί από πανεπιστήμιο», δηλαδή δεν έχει τύχει ακαδημαϊκής αναγνώρισης στο κράτος υποδοχής. (Περί των ανωτέρω, βλ. ιδίως την προμνημονευθείσα απόφαση *Morgenbesser*, σκ. 57- 58 και 62-72, εν συνδυασμῶ και προς το πραγματικό της κύριας δίκης, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 25-31, καθώς και τη σκέψη 54 της αυτής αποφάσεως.).

13. Επειδή, στον ελληνικό Κώδικα περί Δικηγόρων, όπως κυρώθηκε με το ν.δ. 3026/1954 (Α` 235) και ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο μετά την τροποποίηση του με το ν. 723/1977 (Α100), ορίζονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Άρθρον 3. [...] 2. Δικηγόρος διορίζεται ο επιτυχῶν εἰς ἐξέτασιν ἐπὶ πρακτικῶν θεμάτων [...] 3. Δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐξέτασιν ἔχει ὅστις κέκτηται πτυχίον του νομικοῦ τμήματος τῆς Νομικῆς Σχολῆς Ἑλληνικοῦ ἢ αλλοδαποῦ ανεγνωρισμένου ὁμοταγούς Πανεπιστημίου, ἔχει συμπληρώσει πρακτικὴν ἀσκήσιν δέκα ὀκτῶ μηνῶν παρὰ δικηγорῶ και ἔχει ἡλικίαν [...]. Άρθρον 4. Ο πτυχιούχος οφείλει ἐντὸς ἐξαμήνου ἀπὸ τῆς λήψεως του πτυχίου του, να ζήτηση τὴν ἐγγραφὴν του εἰς εἰδικὸν βιβλίον του Δικηγορικοῦ Συλλόγου του τόπου ἀσκήσεως, προσάγων τὸ πτυχίον αὐτοῦ ὡς και βεβαίωσιν του παρ` ὧ ἤρξατο ἀσκούμενος δικηγόρου. Ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς ταύτης λογίζεται ἀρξαμένη ἡ ἀσκῆσις. [...] Άρθρον 5 1. Ἐκπρόθεσμος ἐγγραφή ἐπιτρέπεται, κατ` ἐξαίρεσιν [...]. Άρθρον 8 [...] Ἀσκούμενος θεωρεῖται ὁ πτυχιούχος ἀπὸ τῆς ἐγγραφῆς του εἰς τὸ βιβλίον ἀσκουμένων του Δικηγορικοῦ Συλλόγου μέχρι και του διορισμοῦ του ὡς δικηγόρου. Άρθρον 10 1. Διαρκούσης τῆς ἀσκήσεως ὁ ἀσκούμενος δύναται να παρίσταται ἐνώπιον του Πταισματοδικείου, του Μονομελοῦς Πλημμελειοδικείου και του Εἰρηνοδικείου, προκειμένου περὶ ἐνόρκων βεβαιώσεων του ἀρθρου 671 του Κωδ. Πολ. Δικ. και περὶ διαφορῶν διαδικασίας των ἀρθρων 737, 738 παρ. 2 Κ.Πολ.Δικ. Τη ἐγγράφῳ ἐντολή του παρ` ὧ ἀσκεῖται Δικηγόρου δύναται ὁ ἀσκούμενος να παρίσταται ἐνώπιον του Εἰρηνοδικείου, δικάζοντος κατὰ τὴν διαδικασίαν των μικροδιαφορῶν. 2. Ὁ ἀσκούμενος υποχρεούται να συμπαρίσταται μετὰ του παρ` ὧ ἀσκεῖται Δικηγόρου, ἐνώπιον των Πρωτοβαθμίων Δικαστηρίων συνυπογράφων τας προτάσεις. 3. ΔΓ ἀποφάσεων [...] καθορίζονται τα τῆς διεξαγωγῆς τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως, ὁ τρόπος ἐλέγχου ταύτης ὑπὸ του οικείου Δικηγορικοῦ Συλλόγου, ὡς και τα δικαιώματα και αἱ υποχρεώσεις των ἀσκουμένων και των παρ` οἷς ἀσκούνται οὗτοι δικηγόρων. [...]».

14. Επειδή, ἡ πρακτικὴ ἀσκῆσις, κατὰ τῆς ὡς ἀνω διατάξεις του Κώδικα περὶ δικηγόρων, δεν διέπεται, σύμφωνα με τα ἐκτεθέντα στη σκέψη 12, ἀπὸ τῆς ρυθμίσεως των Ὁδηγιῶν 98/5 και 89/48, και τα περὶ του ἀντιθέτου προβαλλόμενα ἀπὸ τὴν αἰτοῦσα εἶναι ἀβάσιμα και ἀπορριπτέα. Καθὼς ὅμως ἡ ἐν λόγω ἀσκῆσις ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο προπαρασκευαστικὸ στάδιο για τὴν πρόσβαση στο ἐπάγγελμα του δικηγόρου, ἐνέχουσα μάλιστα τὴν ἐκτέλεση πράξεων δεκτικῶν ἀμοιβῆς [βλ. ιδίως τὴν κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἀρθρο 10 του Κώδικα δυνατότητα αὐτοπρόσωπης διενέργειας δικηγορικῶν πράξεων ἀπὸ τον ἀσκούμενο, καθώς και τα περιεχόμενα στο φάκελο τῆς υποθέσεως πρακτικὰ συνεδρίασης του

Διοικητικού Συμβουλίου του καθ' ου Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, από 16.10.2000 και 4.7.2006 (απόσπασμα υπ' αριθ. πρωτ. 11153) περί καθορισμού και αναπροσαρμογής, αντιστοίχως, «της αμοιβής των ασκουμένων δικηγόρων», εφαρμόζονται στην περίπτωση αυτή οι διατάξεις περί ελευθεριών του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου, κατά τα εκτεθέντα επίσης στην αυτή ως άνω σκέψη 12 της παρούσης αποφάσεως.

15. Επειδή, όπως προκύπτει από τις προπαρατεθείσες (σκ. 13) διατάξεις των άρθρων 3 (παρ. 3) και 4 του Κώδικα περί Δικηγόρων, ως «πτυχίον αλλοδαπού ανεγνωρισμένου ομοταγούς Πανεπιστημίου», το οποίο, εξομοιούμενο προς «πτυχίον του νομικού τμήματος της Νομικής Σχολής Ελληνικού Πανεπιστημίου», απαιτείται για την εγγραφή σε ελληνικό δικηγορικό σύλλογο με την ιδιότητα του ασκουμένου, νοείται το αλλοδαπό εκείνο πτυχίο του οποίου έχει αναγνωρισθεί η από ακαδημαϊκής απόψεως ισοτιμία με τον ως άνω ημεδαπό τίτλο, σύμφωνα με τις ισχύουσες εκάστοτε σχετικές διατάξεις [κατά τον κρίσιμο χρόνο ν. 741/1977 (Α' 314) περί Διαπανεπιστημιακού Κέντρου Αναγνωρίσεως Τίτλων Σπουδών της Αλλοδαπής (ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α.) και μετέπειτα ν. 3328/2005 (Α' 80) περί Διεπιστημονικού Οργανισμού Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.). Βλ., μεταξύ άλλων, ΣΤΕ 3170/2006, 243/2002, 3457/1998, Ολομ.].

16. Επειδή, εν προκειμένω, η αιτούσα, στην ένδικη αίτησή της προς τον "καθ' ου Δικηγορικό Σύλλογο (βλ. ανωτ. σκέψη 4) ανέφερε συγκεκριμένα τα εξής: «[...] Έχω την τιμή να σας θέσω υπόψη τα ακόλουθα: Με δεδομένα α) την υπ' εμού κτήση πτυχίου ΒΑ στην Αγγλική Λογοτεχνία του Πανεπιστημίου Buckingham της Μεγάλης Βρετανίας, β) Την εν συνεχεία απονομή του μεταπτυχιακού τίτλου MA στην Εγκληματολογία του Πανεπιστημίου Leicester της Μεγάλης Βρετανίας (σχετικό 1), έγινα δεκτή από το Πανεπιστήμιο του Westminster της Μεγάλης Βρετανίας, για απόκτηση πτυχίου Νομικής και αναγνώρισης ασκήσεως επαγγέλματος δικηγόρου. Ειδικότερα: 1. Κατέστην πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Λονδίνου Westminster (Graduate Diploma in Law, School of Law, University of Westminster) (σχετικό 2). 2. Απόκτησα, στη συνέχεια των ως άνω σπουδών μου, το πτυχίο της Νομικής Πρακτικής (Postgraduate Diploma in Legal Practice Course) το οποίο συνιστά νομιμοποιητικό (προϋπόθεση) έναρξης του επαγγέλματος του ασκούμενου δικηγόρου στο Ηνωμένο Βασίλειο (σχετικό 3). 3. Με βάση τα ως άνω, ενεγράφην ως ασκούμενη δικηγόρος στο Δικηγορικό Σύλλογο της Αγγλίας και Ουαλλίας (Student member of the Law Society of England and Wales) [σχετικά 4(α), (β) και (γ)]. 4. Ήδη εκρίθη δικαστικώς ότι οι ασκούμενοι δικηγόροι, ή οι κεκτημένοι τα προσόντα να καταστούν ασκούμενοι δικηγόροι σε Ευρωπαϊκή χώρα, νομιμοποιούνται για εγκατάσταση, άσκηση και επαγγελματική παροχή των υπηρεσιών τους σε οποιαδήποτε άλλη χώρα - μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βάσει των άρθρων 39 & 43 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης [βλέπε απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στην υπόθεση C-313/01 (Christine Morgenbesser v Consiglio dell' Ordine degli avvocati di Genova), Λουξεμβούργο 13-11-2003] (σχετικό 5). 5. Προς διευκόλυνση του όλου νομικού (κατά το Ευρωπαϊκό κοινοτικό νομοθετικό καθεστώς) πλέγματος και την βάσει αυτού νόμιμη αξίωσή μου για παραδοχή της παρούσης προσάγω την από 22-01-2004 γνωμοδότηση [...] Επειδή η Συνθήκη περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατοχυρώνει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός της Κοινότητας (Άρθρο 39) καθώς και το δικαίωμα εγκατάστασης (Άρθρο 43). [...] ΑΙΤΟΥΜΑΙ Να γίνει δεκτή η παρούσα Να με εγγραφείτε στα μητρώα ασκούμενων δικηγόρων του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, χορηγώντας μου παράλληλα ταυτότητα ασκούμενης δικηγόρου, προκειμένου να ασκήσω, νομίμως και ακωλύτως, το επάγγελμα της ασκούμενης δικηγόρου.».

17. Επειδή, με την πιο πάνω αίτησή της η αιτούσα επικαλέσθηκε, κατά τα προεκτεθέντα, (προσκομίζοντας τους), συγκεκριμένους τίτλους σπουδών βρετανικών πανεπιστημίων, μεταξύ των οποίων και «πτυχία νομικής», βάσει των οποίων, όπως ισχυρίσθηκε (καταθέτοντας σχετικά στοιχεία), είχε εγγραφεί ως ασκούμενη δικηγόρος σε δικηγορικό σύλλογο του Ηνωμένου Βασιλείου. Ζήτησε δε, εν όψει των ανωτέρω, να εγγραφεί, αντιστοίχως, ως ασκούμενη, στον καθ' ου δικηγορικό σύλλογο,

σύμφωνα με τις προμνημονευθείσες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου και τη νομολογία Morgenbesser. Το αίτημα αυτό απορρίφθηκε, κατά τα εκτεθέντα στις σκέψεις 4 - 6, με μόνη αιτιολογία ότι δεν πληρούσε «τις προϋποθέσεις εγγραφής κατ' άρθρο 3 παρ. 3 ΝΔ. 3026/1954 (μη κατοχή πτυχίου νομικού τμήματος της Νομικής Σχολής Ελληνικού ή αλλοδαπού αναγνωρισμένου ομοταγούς Πανεπιστημίου.)», χωρίς καμιά περαιτέρω αναφορά στο περιεχόμενο των τίτλων σπουδών της αιτούσας ή στον τρόπο ασκήσεως της δικηγορίας στο κράτος προελεύσεως (ζητήματα που, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να εξετασθούν από το Δικαστήριο πρωτογενώς, αφού δεν υφίσταται προηγούμενη περί αυτών κρίση της Διοικήσεως, κατά την παρούσα δίκη). Με τα δεδομένα αυτά, από την ως άνω αιτιολογία, σε συνδυασμό με το περιεχόμενο της επίδικης αίτησης εγγραφής, προκύπτει ότι η τελευταία απορρίφθηκε από τον καθ' ου για το λόγο ότι τα προσκομισθέντα από την αιτούσα πτυχία δεν ήταν αναγνωρισμένα κατά το άρθρο 3 παρ. 3 του Κώδικα περί Δικηγόρων, δεν είχαν, δηλαδή, όπως απαιτεί η εν λόγω διάταξη (ανωτ. σκ. 15), αναγνωρισθεί από ακαδημαϊκή άποψη ως ισότιμα με πτυχίο νομικού τμήματος νομικής σχολής ελληνικού πανεπιστημίου. Μειοψήφησαν οι Σύμβουλοι Α. Ράντος, Μ. Καραμανώφ, Α. Χριστοφορίδου, Α.-Γ. Βώρος, Κ. Ευστρατίου, Ε. Αντωνόπουλος, Β. Γρατσίας, Σ. Παραμυθιώτης, Σ. Χρυσικοπούλου, Β. Καλαντζή, καθώς και ο Πάρεδρος Ι. Σύμπλης, οι οποίοι διατύπωσαν την γνώμη ότι το εν προκειμένω υποβληθέν από την αιτούσα αίτημα αφορούσε την εγγραφή της ως ασκούμενης δικηγόρου στον οικείο εθνικό Δικηγορικό Σύλλογο, επί τη βάσει των υποβληθέντων από αυτήν τίτλων σπουδών, οι οποίοι δεν περιελάμβαναν πτυχίο νομικής σχολής τουλάχιστον τριετούς διάρκειας, και του γεγονότος ότι αυτή, βάσει των ανωτέρω τίτλων, είχε εγγραφεί ως ασκούμενη σε άλλο κράτος μέλος για επάγγελμα μη ταυτιζόμενο με το δικηγορικό, όπως αυτό οργανώνεται στο κράτος υποδοχής, αλλά, εν όψει του εντελώς διαφορετικού τρόπου οργανώσεως του επαγγέλματος στο κράτος προέλευσης και των υποδιακρίσεων που αναγνωρίζονται σ' αυτό, για επάγγελμα απλώς συναφές με αυτό, η δε απόρριψη του αιτήματος έγινε με την αιτιολογία ότι οι υποβληθέντες από αυτήν τίτλοι σπουδών δεν περιελάμβαναν πτυχίο νομικής. Ότι αυτή μόνον ήταν η έννοια του υποβληθέντος αιτήματος και της προσβαλλομένης απορρίψεως του και όχι η απόρριψη για τον λόγο ότι ο αλλοδαπός τίτλος σπουδών της αιτούσης δεν είχε αναγνωρισθεί, κατά την εθνική νομοθεσία, ως ισότιμος με τους αντίστοιχους ημεδαπούς τίτλους σπουδών, και ότι με αυτή την έννοια θα έπρεπε να χωρήσει η περαιτέρω εξέταση της υποθέσεως, προκύπτει από την κοινή περί αυτού αντίληψη τόσο της αιτούσης, όσο και του καθ' ου Δικηγορικού Συλλόγου, αλλά και της Διοικήσεως και της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Αυτό συνάγεται τόσο από το περιεχόμενο της προς τον Σύλλογο αιτήσεως και της επ' αυτού προσβαλλομένης απαντήσεως, όσο και από τις επ' αυτού διευκρινίσεις της αιτούσης, όπως εκτίθενται στο παραδεκτώς κατατεθέν από 8.4.2009 υπόμνημα της, του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου, όπως εκτίθενται στο από 13.4.2009 παραδεκτώς κατατεθέν υπόμνημα του, και της Διοικήσεως, όπως προκύπτει από το ευρισκόμενο στον φάκελο της υποθέσεως υπ' αριθ. πρωτ. 87770/15-9-2006 έγγραφο του Τμήματος Ευρωπαϊκής Ένωσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης, από το οποίο, μάλιστα, αλλά και από άλλα στοιχεία του φακέλου, προκύπτει επί πλέον ότι την αυτή αντίληψη για το ακριβές περιεχόμενο της προσβαλλομένης αρνήσεως έχει και η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, η οποία, για τον λόγο αυτόν, δεν προώθησε αλλά έθεσε στο αρχείο αρξάμενη διαδικασία παραβάσεως κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, κατά το άρθρο 226 Συνθ. ΕΚ (ήδη άρθρο 258 Συνθ. ΕΕ), για την συγκεκριμένη υπόθεση.

18. Επειδή, η πιο πάνω αιτιολογία απόρριψης του επίδικου αιτήματος δεν είναι νόμιμη. Διότι, σύμφωνα με τα εκτεθέντα σε προηγούμενες σκέψεις (11 - 12), εφ' όσον η αιτούσα επικαλέσθηκε, πάντως, «πτυχία νομικής» τα οποία απέκτησε σε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ην. Βασίλειο) και τα οποία, κατά τους ισχυρισμούς της, μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν - όπως και χρησιμοποιήθηκαν - στο κράτος εκείνο για την εγγραφή της ως ασκούμενης σε δικηγορικό σύλλογο, ο καθ' ου, στον οποίο, υπό τα δεδομένα αυτά, ζήτησε να εγγραφεί ομοίως ως ασκούμενη, δεν

μπορούσε να της αρνηθεί την εγγραφή με μόνη την αιτιολογία της έλλειψης ακαδημαϊκής αναγνώρισης των τίτλων της. Όφειλε, αντιθέτως, στην περίπτωση αυτή, το αρμόδιο για την εγγραφή όργανο (εφ' όσον δεν προβλεπόταν ειδική σχετική διαδικασία) να λάβει υπ' όψη τους εν λόγω τίτλους και αφού προβεί σε συνολική συγκριτική αξιολόγηση τους με το απαιτούμενο για την εγγραφή ημεδαπό πτυχίο, ως προς τις γνώσεις και τα προσόντα που πιστοποιούνται με αυτά, σε συνδυασμό και με τις διαφορές ως προς τις αντίστοιχες έννομες τάξεις, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τον τρόπο ασκήσεως των οικείων επαγγελματών κλπ, να κρίνει αν οι γνώσεις και τα εν γένει προσόντα της αιτούσης που προκύπτουν από τους τίτλους αυτούς, καθώς και άλλες τυχόν σχετικές γνώσεις και εμπειρία που έχει τυχόν αποκτήσει, αντιστοιχούν προς τα προσόντα που απαιτούν οι εθνικές διατάξεις. Και, σε καταφατική μεν περίπτωση να δεχθεί τους πιο πάνω τίτλους, επί τη διαπιστώσει δε μερικής μόνον αντιστοιχίας, να απαιτήσει ενδεχομένως από την αιτούσα να αποδείξει ότι έχει αποκτήσει τα ελλείποντα προσόντα. Για το λόγο, συνεπώς, αυτό, ο οποίος βασίμως προβάλλεται με την κρινόμενη αίτηση, η προσβαλλόμενη απόρριψη από το διοικητικό συμβούλιο του καθ' ου δικηγορικού συλλόγου του αιτήματος της αιτούσας να εγγραφεί στα μητρώα του ως ασκούμενη πρέπει να ακυρωθεί, προκειμένου να χωρήσει νέα, νόμιμη, κατά τ' ανωτέρω, κρίση του εν λόγω αιτήματος τα δε περί του αντιθέτου προβαλλόμενα από τον καθ' ου και τον παρεμβαίνοντα Δικηγορικό Σύλλογο Ιωαννίνων, είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Απορριπτέα δε, κατόπιν αυτών, είναι η παρέμβαση του τελευταίου αυτού συλλόγου στο σύνολο της.

Διά ταύτα

Δέχεται την αίτηση.

Ακυρώνει, σύμφωνα με το σκεπτικό, την προσβαλλόμενη απόρριψη από το διοικητικό συμβούλιο του καθ' ου δικηγορικό συλλόγου, του αιτήματος της αιτούσας να εγγραφεί στο σύλλογο αυτό ως ασκούμενη.

Αναπέμπει την υπόθεση στο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών προς νέα νόμιμη κρίση.

Παρατηρήσεις

Με δύο αποφάσεις, που αφορούσαν ζητήματα που παραπέμφθηκαν σε αυτή ως μείζονος σημασίας, η Ολομέλεια του Συμβουλίου Επικρατείας έκρινε με ποιους όρους μπορούν υποψήφιοι δικηγόροι που απέκτησαν πτυχίο νομικής στο εξωτερικό να ενταχθούν στους ελληνικούς δικηγορικούς συλλόγους. Συγκεκριμένα, απεφάνθη ότι οι δικηγορικοί σύλλογοι δεν μπορούν να αρνηθούν στον κάτοχο πτυχίου νομικής πανεπιστημίου της αλλοδαπής την εγγραφή στα μητρώα ασκούμενων και τη συμμετοχή στις εξετάσεις των υποψηφίων δικηγόρων, αντίστοιχα, με μόνη αιτιολογία την έλλειψη της ακαδημαϊκής αναγνώρισης των τίτλων σπουδών του. Αντίθετα υποχρεούνται να εξετάσουν κατά πόσο οι προσκομιζόμενοι τίτλοι σε συνδυασμό με τις γνώσεις και τα γενικότερα προσόντα του ενδιαφερόμενου όπως προκύπτουν από αυτούς, καθώς και άλλες σχετικές γνώσεις και εμπειρίες αντιστοιχούν ή, μερικώς έστω, πληρούν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται στο κράτος υποδοχής για την πρόσβαση στο επάγγελμα.

Αν συντρέχουν όλες αυτές οι προϋποθέσεις, οι σύλλογοι οφείλουν να δεχθούν τους τίτλους.

Ειδικότερα, η απόφαση 2770/2011 της Ολομέλειας του Συμβουλίου Επικρατείας αφορούσε στην περίπτωση που δικηγορικός σύλλογος αρνείται την εγγραφή στα μητρώα ασκουμένων κατόχου πτυχίου νομικής άλλου κράτους μέλους της ΕΕ. Η ενδιαφερόμενη ήταν πτυχιούχος της νομικής σχολής του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, η οποία στη συνέχεια απέκτησε πτυχίο νομικής πρακτικής, κάτι που αποτελεί προϋπόθεση έναρξης της πρακτικής ασκήσεως στο Ηνωμένο Βασίλειο και γράφτηκε ως ασκούμενη δικηγόρος στους δικηγορικούς συλλόγους της Αγγλίας και της Ουαλίας. Το ΔΣ του δικηγορικού συλλόγου Αθηνών απέρριψε το αίτημα της για εγγραφή επικαλούμενος ότι δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις εγγραφής της, καθώς δεν είχε αναγνωριστεί η ισοτιμία του πτυχίου της στην Ελλάδα.

Η δεύτερη υπόθεση που συζητήθηκε στην Ολομέλεια (2771/2011) αφορούσε πτυχιούχο νομικής γαλλικού Πανεπιστημίου που επεδίωκε να ασκήσει το δικηγορικό επάγγελμα στην Ελλάδα. Ωστόσο ο δικηγορικός σύλλογος Αθηνών μολονότι τον ενέγραψε στα μητρώα των ασκουμένων δικηγόρων, στη συνέχεια δεν χορηγούσε πιστοποιητικό ασκήσεως προκειμένου να συμμετάσχει στις εξετάσεις υποψηφίων δικηγόρων.

Και στις δύο περιπτώσεις το δίκαιο που επικαλέστηκαν οι αιτούντες για να υποστηρίξουν το αίτημα τους είναι το κοινοτικό, πρωτογενές κυρίως αλλά και παράγωγο, όπως επίσης και τις σχετικές αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ΣτΕ κρίνοντας επί των υποθέσεων έλαβε υπόψη του τόσο το δίκαιο της Ένωσης όσο και τις εθνικές ρυθμίσεις όπως αποτυπώνονται στον Κώδικα Περί Δικηγόρων. Συνακόλουθα, ερμήνευσε τις εθνικές προβλέψεις εναρμονίζοντας τις με τις κοινοτικές και συνεκτιμώντας παράλληλα τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συγκεκριμένα το ΣτΕ επικαλείται το άρθρο 39 ΣΕΚ (νυν 45 ΣΛΕΕ) και το άρθρο 43 ΣΕΚ (νυν 49 ΣΛΕΕ) που αφορούν στις κοινοτικές ελευθερίες κυκλοφορίας των εργαζομένων και εγκατάστασης, αντίστοιχα. Βάσει αυτών παρέχεται η δυνατότητα απρόσκοπτης, καταρχήν, επαγγελματικής δραστηριοποίησης των κοινοτικών υπηκόων σε ολόκληρη την Κοινότητα. Ως εκ τούτου, κάθε περιορισμός στην ελευθερία εγκατάστασης που προέρχεται από εθνικό μέτρο, θεωρείται πως απειλεί τη διασυνοριακή εγκατάσταση και εφόσον δεν συντρέχει επιτακτικός λόγος δημοσίου συμφέροντος για την επιβολή του πρέπει να αίρεται. Οι παραπάνω ελευθερίες και τα κανονιστικά πλαίσια που υποδεικνύουν στα κράτη- μέλη ισχύουν και για το δικηγορικό επάγγελμα, όπως επισημαίνει το δικαστήριο παραθέτοντας και την αντίστοιχη νομολογία του ΔΕΕ που επιβεβαιώνει την εν λόγω θέση (ΔΕΚ

21.6.1974, C-2/74, Reyners, 28.4.1977, C- 71/76, Thieffry, 12.7.1984, OI 07/83, ΚΙορρ).

Ειδικότερα όσον αφορά στην πρακτική άσκηση που προβλέπεται σε νομοθεσίες κρατών μελών ως προϋπόθεση για την πρόσβαση στο επάγγελμα του δικηγόρου, το δικαστήριο στηριζόμενο στη νομολογία του ΔΕΕ διευκρίνισε ότι δεν συνιστά ούτε «δικηγορικό επάγγελμα» ούτε αυτοτελές «νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα», κατά την έννοια των οδηγιών 98/5 και 89/48 αντίστοιχα, αλλά προπαρασκευαστική της εισόδου στο επάγγελμα. Επιπλέον, εφόσον κατά την πρακτική άσκηση ο ασκούμενος αναλαμβάνει δραστηριότητες που κανονικά αμείβονται, η πρακτική άσκηση συνιστά δραστηριότητα που υπάγεται και προστατεύεται από τις διατάξεις του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου περί ελευθεριών και συγκεκριμένα από το άρθρο 39 ΣΕΚ (νυν 45 ΣΛΕΕ) ή το άρθρο 43 ΣΕΚ (νυν 49 ΣΛΕΕ) ανάλογα με τις ειδικότερες συνθήκες απασχόλησης.

Για το δικηγορικό εφόσον πρόκειται για «νομικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα», η νομοθεσία των κρατών - μελών σε κάθε περίπτωση προβλέπει ιδιαίτερες ρυθμίσεις για την πρόσβαση έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι η δικαιοσύνη θα στελεχώνεται από πρόσωπα με επιστημονική ικανότητα και προσόντα, τα οποία πιστοποιούνται με την κατοχή συγκεκριμένων τίτλων. Στην ελληνική έννομη τάξη οι ρυθμίσεις αυτές αποτυπώνονται στο ν.δ 3026/1954 (Κώδικας περί Δικηγόρων) που προβλέπει διαδικασίες που αφορούν τόσο την πρόσβαση όσο και την άσκηση του επαγγέλματος. Το ΣτΕ αναφέρεται στις προβλέψεις του Κώδικα σχετικά με την πρόσβαση στο επάγγελμα όπου ορίζονται και οι προϋποθέσεις. Ειδικότερα, επίμαχη διάταξη είναι αυτή του άρθρου 3 σύμφωνα με την οποία *δικηγόρος διορίζεται ο επιτυχών εις εξέτασιν επί πρακτικών θεμάτων[...] δικαίωμα συμμετοχής εις την εξέτασιν έχει όστις κέκτηται πτυχίον του νομικού τμήματος της Νομικής Σχολής Ελληνικού ή αλλοδαπού ανεγνωρισμένου ομοταγούς Πανεπιστημίου*. Αυτή η διάταξη αποτέλεσε το νομικό έρεισμα το οποίο επικαλέστηκε ο δικηγορικός σύλλογος για να απορρίψει το αίτημα του ενδιαφερομένου αλλά και το δικαστήριο για να το ικανοποιήσει, ερμηνεύοντας την διαφορετικά.

Συγκεκριμένα, το δικαστήριο εκτιμώντας την ιδιαίτερη φύση του εν λόγω επαγγέλματος ερμηνεύει τις εθνικές ρυθμίσεις του Κώδικα περί Δικηγόρων υπό το φως του κοινοτικού δικαίου. Επανανοηματοδοτεί το άρθρο 3 και την έννοια του πτυχίου διευρύνοντας τον κύκλο αποδεκτών του δικαιώματος πρόσβασης στο επάγγελμα ενώ παράλληλα δημιουργεί υποχρεώσεις στις αρμόδιες αρχές. Το κράτος υποδοχής δεν θα πρέπει να περιορίζεται στο ζήτημα της ακαδημαϊκής και μόνον ισοτιμίας του εν λόγω (κοινοτικού) πτυχίου, όπως τονίζεται. Αντίθετα, οι σύλλογοι οφείλουν να λάβουν υπόψη τους τίτλους και να προβούν σε συνολική

συγκριτική αξιολόγησή τους με το απαιτούμενο για την εγγραφή ημεδαπό πτυχίο ως προς τις γνώσεις και τα προσόντα που πιστοποιούνται, τον τρόπο άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Έπειτα πρέπει να κρίνουν αν οι γνώσεις και τα γενικότερα προσόντα του ενδιαφερόμενου, που προκύπτουν από τους τίτλους αυτούς, καθώς και πιθανές άλλες σχετικές γνώσεις και εμπειρίες, που έχουν αποκτήσει, αντιστοιχούν προς τα προσόντα που απαιτεί η εθνική νομοθεσία. Αν αντιστοιχούν, οι σύλλογοι οφείλουν να δεχθούν τους τίτλους, ενώ αν από τη σύγκριση προκύπτει μερική μόνο αντιστοιχία, ο υποψήφιος μπορεί να αποδείξει ότι έχει αποκτήσει τις γνώσεις και τα προσόντα που του έλειπαν. Σε κάθε περίπτωση, ο δικηγορικός σύλλογος δεν μπορεί να αρνηθεί την ικανοποίηση του σχετικού αιτήματος με μόνη την αιτιολογία ότι το πτυχίο νομικής που αποκτήθηκε από τον αιτούντα στο κράτος προελεύσεως δεν έχει τύχει ακαδημαϊκής αναγνώρισης στο κράτος υποδοχής.

Τα ανάλογα ισχύουν και όταν κοινοτικός υπήκοος ζητεί να του επιτραπεί να διανύσει σε ορισμένο κράτος μέλος την περίοδο πρακτικής άσκησης, που προβλέπεται στο κράτος αυτό ως προϋπόθεση για την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου, και επικαλείται τίτλους που έχει αποκτήσει σε άλλο κράτος μέλος και οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο κράτος εκείνο για την πρόσβαση σε αντίστοιχη πρακτική άσκηση.

Με άλλα λόγια προϋπόθεση εισόδου στο επάγγελμα, δεν αποτελεί το πτυχίο με την έννοια του διπλώματος αλλά τα επαγγελματικά προσόντα, και επαφίεται στις αρμόδιες αρχές ο έλεγχος και η κρίση για την ύπαρξη των απαιτούμενων επαγγελματικών γνώσεων και εμπειριών και του κατά πόσο αντιστοιχούν στις εθνικές προβλέψεις. Το δικαστήριο με αυτό τον τρόπο επιδιώκει να συμφιλιώσει την εθνική ρύθμιση, χωρίς να θίξει το κύρος της, με τις κοινοτικές επιταγές. Το Κοινοτικό δίκαιο αποβλέπει στην εξάλειψη των προσκομμάτων στα πλαίσια της ενιαίας αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού γι' αυτό και επιβάλλει ενιαία αναγνώριση των επαγγελματικών δικαιωμάτων, πράγμα που άλλωστε νομιμοποιείται να το κάνει καθώς ανήκει στις εκχωρηθείσες αρμοδιότητες. Σύμφωνα με τη νομολογία ΔΕΕ η προς την αναγνώριση των διπλωμάτων ως ισοτίμων σχετική νομοθετική ύλη ανήκει στον κοινοτικό νομοθέτη. Οι εθνικές αρχές ελέγχουν την ισοτιμία, δηλαδή αν το αλλοδαπό δίπλωμα πιστοποιεί γνώσεις και προσόντα ισοδύναμα αυτών του αντίστοιχου εθνικού διπλώματος βάσει της φύσης και της διάρκειας σπουδών με κριτήρια αντικειμενικά. Το ΣτΕ παγίως πλέον δέχεται ότι το ζήτημα της ακαδημαϊκής ισοτιμίας αφορά την κρατική αρμοδιότητα και ότι το κοινοτικό δίκαιο μπορεί να υπεισέλθει μόνο στα θέματα της επαγγελματικής. Ωστόσο με τη διαρκή συρρίκνωση του ακαδημαϊκού, σχεδόν απορρόφησή του από την έννοια του

επαγγελματικού, στην πρόσφατη νομολογία εύλογα δημιουργείται η απορία του εάν απομένει τελικά στα κράτη πεδίο ρύθμισης.

Ανθούλα Καπελώνη

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Δημοσίου Δικαίου Α.Π.Θ.